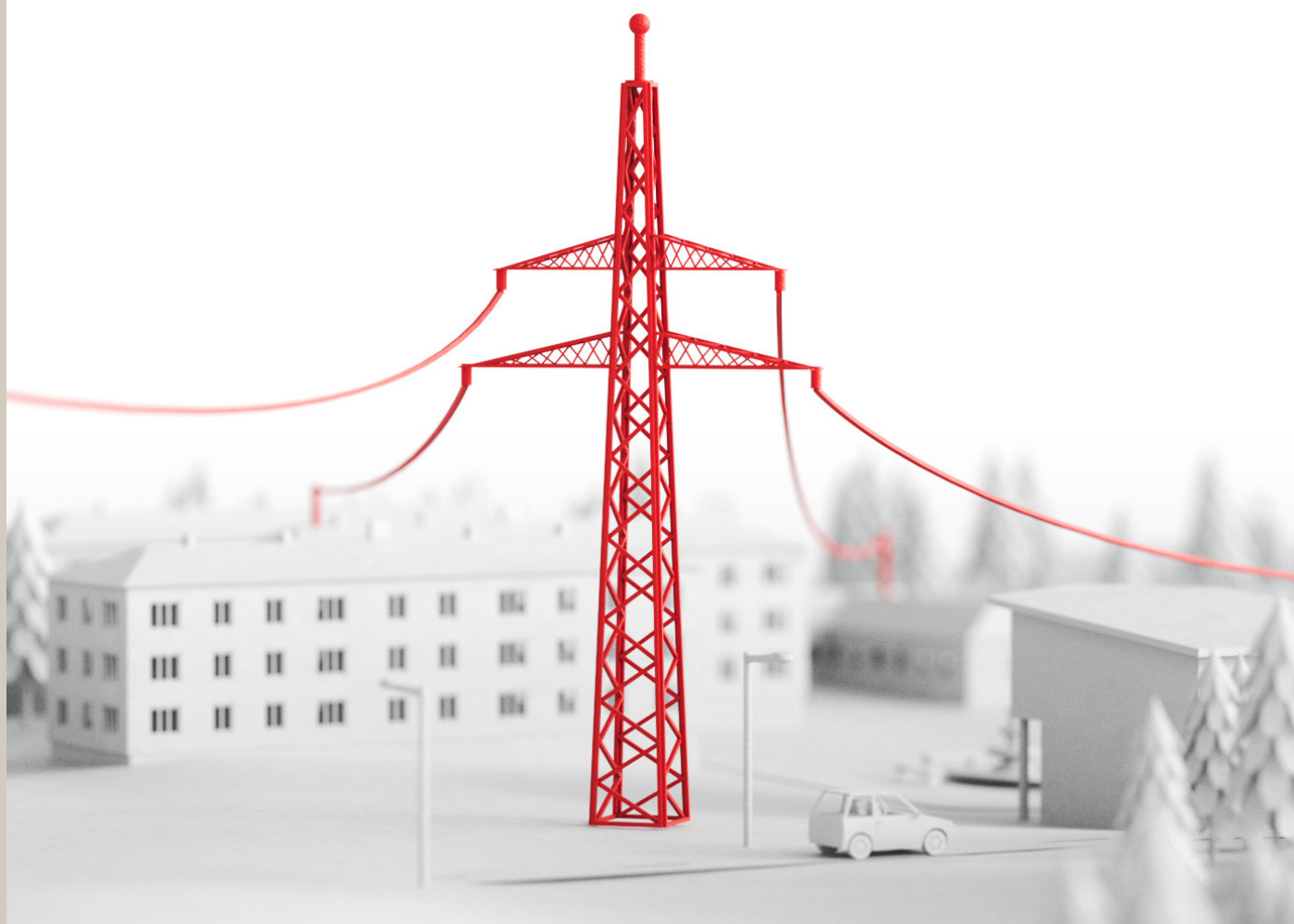

KUNSKAPSPASS OM EXTREMISM, SAMTAL OCH BEMÖTANDE FÖR SKOLPERSONAL

En del av

NAVIGERA HAT

En verktygslåda till kommuner för att
bemöta, agera och stötta
barns rätt att växa upp utan hat

Rädda Barnen

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1: SKOLAN OCH RADIKALISERING – EN TUFF VERKLIGHET	4
2: VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM I BARNENS VÄRLD	8
Vad är extremism och våldsbejakande extremism?	9
Olika former av extremism	11
Barnet är alltid ett offer för radikalisering	15
Om radikalisering och radikaliseringsprocessen	16
Extremism på nätet	17
3: BARN PSYKOLOGISKA BEHOV SAMT RISK- OCH SKYDDSAKTÖRER	20
Risk- och skyddsfaktorer	21
Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och extremism?	23
4: ATT BEMÖTA OCH STÖDJA ELEVER SOM RADIKALISERAS	26
Skolan och eleven – främjande strategier	27
Lågaffektivt bemötande – ett viktigt verktyg	28
Den viktiga vuxna och eleven – strategier och tekniker	29
5: DET SVÅRA SAMTALET – TIPS INFÖR, UNDER OCH EFTER	32
Inför samtalet	34
Under samtalet	36
Efter samtalet	39

DEL 1**SKOLAN OCH RADIKALISERING
– EN TUFF VERKLIGHET****1. SKOLAN OCH RADIKALISERING
– EN TUFF VERKLIGHET**

Mellan åren 2017 till 2018 drev Rädda Barnen en stödtelefon för yrkesverksamma kring frågor som rör radikaliserings. Den allra största yrkesgruppen som hörde av sig till oss var skolpersonal. De var kuratorer, lärare eller skolläda och alla hade gemensamt att de upplevde det särskilt utmanande att hantera frågor som rörde våldsbejakande extremism i skolmiljön men även i relation till barn och unga.

Mycket har hänt sedan 2017 och kunskapsläget har generellt höjts kring dessa frågor med olika kompetenshöjande satsningar nationellt genom exempelvis Center mot våldsbejakande extremism (CVE) Skolverket och Socialstyrelsen samt civilsamhället. Det som är annorlunda idag är att den våldsbejakande extremismen med hjälp av digitala kanaler och verktyg tar ett allt större kliv in i barns och ungas liv och vardag, i telefonen och på datorn. Det är en sluten värld som vuxna har svårt att hänga med i och ännu svårare att få en inblick i.

Det finns en oro för skolskjutningar och skolor rustar med utbildningar i pågående dödligt våld (PDV). Samtidigt som våldet går ner i åldrarna i samhället i stort med skjutningar både inom och utanför skolvärlden pga. gängkriminalitet.

Skolan har ett tungt ansvar att i den här miljön fostra barn och unga till en framtid som främjar deras rätt till liv och utveckling (Barnkonventionen artikel 6). Skolan är en eftertraktad arena som många aktörer och organisationer vill samtala med och sprida sitt material till för att motverka och förebygga den ena problematiken efter den andra. Kraven på skolan att medvetandegöra och skydda barn och unga från allt ifrån grooming, hedersrelaterat våld, våldsbejakande extremism, droger och missbruk och mycket mer är på gränsen till orimliga. Samtidigt som skolan redan axlar ett viktigt och krävande demokratistärkande uppdrag utöver alla kunskapskrav som ska uppfyllas.

I Rädda Barnens material *Navigera hat – en verktygslåda till kommuner för att bemöta, agera och stötta barns rätt att växa upp utan hat* har vi arbetat nära skolpersonal, elever, socialtjänst, civilsamhälle och anhöriga och tagit fram en verktygslåda med olika verktyg. De syftar till att stärka viktiga vuxna i skolan och i kommunen i deras arbete med att förebygga våldsbejakande extremism bland barn och unga.

Efter hundratals samtal med yrkesverksamma och anhöriga har vi på Rädda Barnen sett ett stort behov och efterfrågan av möjligheten att stärka kunskapen om bemötande av och samtal med barn som uttrycker hat och extrema åsikter, men även att kunna träna på dessa samtal. I vårt samtalsträningsverktyg samtalstraning.raddabarnen.se finns ett case där du som skolpersonal kan träna på att samtala. Men innan du gör det rekommenderar vi att du går igenom detta material, *Kunskapspass om extremism, samtal och bemötande i skolvärlden*, som rustar dig i att samtala med, bemöta och stödja barn som uttrycker hat och extrema åsikter.

REFLEKTION

På vilka sätt bejakar du elevers åsiktsfrihet och behov att bli lyssnade till när de uttrycker extrema åsikter som skapar upprörda känslor i klassrummet?

Känner du dig trygg med att veta var gränsen går mellan
åsiktsfrihet och **hets mot folkgrupp**?

Egna anteckningar:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. A black pencil with a sharpened lead tip is positioned vertically along the right edge of the paper, pointing towards the top. The background is a solid light gray.

DEL 2

VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM I BARNENS VÄRLD

2. VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM I BARNENS VÄRLD

Regeringens [strategi](#) mot våldsbejakande extremism och terrorism (2024) lyfter den viktiga roll som skolor och fritidsverksamheter har i att förebygga, förhindra, skydda och hantera radikaliserings bland barn och unga. Bortom att hjälpa till att förhindra skolattacker menar strategin att skolans och fritidsverksamhetens personal behöver stödjas i att tidigt upptäcka barn och unga som radikaliserats och riskerar att utöva våld både inom och utanför skolan.

Barn och unga besitter en enorm potential och kunskap som ibland utnyttjas av destruktiva krafter, så som 13-åringen i Estland eller 16-åringen i Sverige som båda ledde globala terrorbejakande (Feuerkrieg Division och Moonkrieg Division) nätverk på nätet. Tänk om de viktiga vuxna i barnens liv upptäckt denna potential och tillhandahållit konstruktiva forum för dem.

VAD ÄR EXTREMISM OCH VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM?

Vem som anses vara extrem är relativt, det vill säga ordets betydelse står i relation till vad som anses vara normalt. Hur vi ser på vad som är normalt påverkas i sin tur av det samhälle och den tid vi lever i. Våra egna värderingar och erfarenheter färgas av den tid vi lever i, men det gör även samhällets normer och majoritetsperspektivet. Detta kan vara viktigt att beakta när vi pratar om vad som är extremt.

Extremism används ibland för att beskriva personer och grupper som radikalt skiljer sig åt från vad som är rådande i samhället, till exempel uttrycker samhällsidéer som anses hota demokratin.

Extremism kan jämföras med begreppet **våldsbejakande extremism** som används för att beskriva grupper, rörelser, individer eller ideologier som är villiga till eller uppmuntrar till våld för att skapa politisk förändring i samhället.

Dessa grupper eller personer är också emot demokrati och mänskliga rättigheter. Exempelvis gör vissa grupper skillnad på människor utifrån etnisk tillhörighet och sexuell läggning. Våldsbejakande extremism kan ta sig skilda uttryck. Det kan handla om att individen själv planerar att genomföra våldshandlingar men det kan också handla om att uppmuntra andra att ta till våld.

OLIKA FORMER AV EXTREMISM

Center mot våldsbejakande extremism, CVE (en svensk nationell resurs under Brottsförebyggande rådet, Brå, som arbetar med att förebygga och motverka våldsbejakande extremism) beskriver tre huvudsakliga extremistiska miljöer:

Våldsbejakande högerextremism

I Sverige är den mest framträdande ideologin nationalsocialism (ofta kallad nazism). Nationalsocialismens grundtanke är att mänskligheten kan delas in i olika raser. Personer från Norden och delar av Europa anses tillhöra den så kallade "vita" eller "ariska" rasen, som ses som bättre än andra raser. Vita arier ska enligt nationalsocialismen inte beblanda sig med andra raser. Istället ska de härska över dem. Därför kallas den här inriktningen inom den våldsbejakande högerextrema miljön även för vit makt-miljön. Demokrati är enligt nationalsocialister ett dåligt styrskick som inte räcker för att säkra den vita rasens överlevnad.

Våldsbejakande islamistisk extremism (religiöst profilerad extremism)

Våldsbejakande islamistisk extremism, eller det vi på Rädda Barnen benämner religiöst profilerad extremism, är ett samlingsbegrepp på grupper och aktörer som vill ersätta demokratin med ett styre som grundas på hårdföra och bokstavliga uttolkningar av islam. I Sverige liksom i andra länder består den idag framför allt av individer och grupper som följer en ideologi som kallas för salafi-jihadism. Salafi-jihadism är en liten minoritet inom salafism.

Våldsbejakande vänsterextremism

Våldsbejakande vänsterextremister ser högerextremister, staten och kapitalismen som sina huvudfiender. Antifascism är en drivande tanke inom miljön och det tolkas väldigt brett. Det handlar inte enbart om att vara emot högerextrema grupper, utan också företag, politiker och myndigheter. De är emot det kapitalistiska systemet, som de menar upprätthåller förtryckande och fascistiska strukturer i samhället.

”Individualiserad extremism”

Utöver de tre huvudmiljöerna vi nämnt tidigare, brukar det även talas om en bredare extremism eller som Agera Värmland* beskriver det som en ”individualiserad extremism.” Med det menas att extremism kommer till uttryck på mer komplexa sätt idag och att individen kan välja och vraka från ett brett sortiment av tankar, idéer och uttryck (särskilt på nätet) för att forma sin alldeles egna unika form av extremism som inte är rotad i någon särskild extremistisk ideologi.

Det man idag talar alltmer om är en våldsfascination där barn och unga konsumerar allt grövre våld på nätet vilket kan öppna upp dörren för våldsbejakande sammanhang och grupper där våldet är naturligt och uppmuntras.

Det handlar även om extremistiska idéer som olika grupper och ideologier, som i vanliga fall är varandras motståndare, ömsesidigt bejakar. Ett exempel på det är misogyni, där kvinnohat och mansdominans är åter-kommande värderingar som hyllas och i vissa fall även utövandet av våld mot kvinnor. Tillsammans med en ökande desinformation med hjälp av tex. AI och spridandet av konspirationsteorier, som även de anammas av flera olika våldsbejakande grupper och särskilt påverkar barn och unga, blir det allt svårare för myndigheter och rättsväsende att lokalisera och fånga upp de barn och unga som radikaliseras på detta spretiga sätt än den renodlade ideologiska tillhörigheten som tidigare var mera vanligt.

**Agera Värmland är en ideell förening, partipolitiskt och religiöst obunden, med uppgift att arbeta för mänskliga rättigheter och att demokratins idéer blir ledande inom samhällets olika områden.*

Ensamagerande våldsutövande barn

Det är i denna verklighet viktigt att prata om begreppet ensamagerande i relation till barn och unga tex. när det handlar om skolattacker men även andra våldsdåd. Säkerhetspolisen lyfter att ensamagerande våldsutövare (särskilt i skolattacker) alltmer är unga och minderåriga och nästan alltid pojkar eller unga män. Det kan handla om att våldsbejakande rekryterare mer eller mindre enbart riktar in sig på pojkar just nu, och detta kan komma att förändras med tiden. Oavsett vilken ålder de är när de utför sina våldsdåd, har de alla varit barn en gång i tiden och gått i skola. Det är genom att lära av deras erfarenheter vi viktiga vuxna som möter barn och unga, bättre kan förstå vilka insatser som hade varit önskvärda (i skola, hemmet och från andra stödjande funktioner och myndigheter) för gärningspersonerna under deras uppväxt.

Det kan vara diffust kring ideologisk motivation för de olika dåden som genomförs av ensamagerande, och man menar att det snarare handlar om en fascination för våld och att inspireras av andra ”förebilder” från olika våldsbejakande miljöer. Barn och unga har tillgång till ett allt grövre våld ett klick bort eller via propagandaspridning på olika digitala plattformar i form av tex. memes, videor och spel. Det kan handla om filmade grova attentat och annan våldsutövning mot tex. barn och kvinnor.

Hur ska man veta vilka barn som riskerar att radikaliseras och bli ensamagerande våldsutövande barn? I Totalförsvarets forskningsinstituts rapport [Ensamagerande våldsverkare \(2021\)](#) som analyserat befintlig forskning i ämnet, lyfter de att gruppen ensamagerande är heterogen i de flesta avseenden och att man, enligt FBI, inte kan eller bör profilera dom.

Dock fanns det ändå vissa spår man kunde följa som kan vara vägledande för någon med oro i skolvärlden:

- Någon form av **psykisk ohälsa** var vanligt förekommande, och för ensamagerande våldsutövande barn och unga i skolattacker var depression vanligare.
- En **social isolering** var vanlig, men kunde se olika ut, både utifrån att ha varit självvald eller påtvingad. I vissa fall handlar det om ett utanförskap som varit beständigt i olika delar av ens liv, och i andra fall handlar det om att lämna en fysisk vänskapskrets för en ny, ofta digital gemenskap av nya reella bekantskaper eller självupplevd gemenskap och tillhörighet på nätet.
- Dock visar det sig att kategorin skolskjutare inte varit lika socialt isolerade men snarare hade utsatts för **mobbing** under skoltiden eller på andra sätt lämnats av vänner.
- Flera av de ensamagerande gärningspersonerna man studerat har upplevt **stressfaktorer** så som sociala svårigheter, problem med den mentala hälsan, ekonomiska problem eller relationsproblem. Det är även vanligt med en **problematisk eller traumatiserande uppväxt**.
- I flera fall **upplever de själva** att de utsattas för någon form av **kränkande eller orättvis behandling, eller att någon annan utsatts för det** och detta upptar en stor del av deras tankeverksamhet. Forskningen talar om att den ilska och hämndbegär som väcks både är opropor-tionerlig men även ofta missriktad, exempelvis vid skolskjutningar. En viktig aspekt att beakta är att man noterat att dessa individer har svårt att hantera motgångar i livet generellt.

BARNET ÄR ALLTID ETT OFFER FÖR RADIKALISERING

Våldsbejakande extremism är ofta obehagligt och skrämmande att möta, även som yrkesverksam i skola. Genom åren har Rädda Barnen noterat att vuxenvärlden inklusive skolan ofta bemöter de barn och unga som uttrycker sig särskilt extremt och provocerande eller hotfullt som om de vore mycket äldre än de är – dvs hårdare än de annars hade gjort. Av rädsla glömmer man bort att det är ett barn som sitter framför en och har rätt att bemötas som ett barn.

I denna verklighet, där ett barn agerat hotfullt eller våldsamt mot andra elever eller lärare, eller uttryckt sig kränkande på ett brottsligt sätt behöver två tankar finnas samtidigt:

1. Barnet som utövare av dessa handlingar och de åtgärder som eventuellt behöver tas i relation till det och tex. andra barn och personal som eventuellt drabbats.
2. Samma barn som **offer för radikaliserings i behov av skydd och stöd av en trygg och öppen vuxenvärld**. Där blir bemötande, maktförhållanden mellan elev och vuxen, samverkan med hemmet och andra myndigheter och aktörer, oerhört viktig. Fokus ska vara barnets mående och utsatthet pga. radikaliserings, inte vad barnet tyckt, sagt eller gjort. Dessa uttryck bör snarare betraktas som symptom på att något mer inte står rätt till i barnets liv.

Språket vi använder och hur vi definierar olika saker påverkar hur vi bemöter och tar oss an dem. Det är vanligt att använda vedertagna begrepp som ensamagerande gärningsmän, ensamagerande gärningspersoner eller ensamagerande våldsutövare när man pratar om barn. Alla dessa begrepp ger ett vuxet intryck och användandet av dem på barn kan påverka den företeelsen vi tidigare beskrivit kring ett vuxnare och hårdare bemötande av barn som utövat våld. Rädda Barnen föreslår därför att man tex. säger **ensamagerande våldsutövande barn när det handlar om barn**. Barnet är alltid ett offer för radikaliserings.

OM RADIKALISERING OCH RADIKALISERINGSPROCESSEN

Radikalisering är ett begrepp som används för att beskriva den process då en person eller grupp blir alltmer extrem i sina idéer, värderingar och beteenden. Ofta följer en övertygelse om att våld är både rätt och nödvändigt för att uppnå politiska eller ideologiska mål.

Det vi vet idag är att barn radikaliseras snabbare än vuxna, särskilt när det gäller ensamagerande våldsutövande barn. Radikalisering kan gå fort men kan också vara en process som pågår under flera år. Ofta är det en komplicerad och dynamisk process och därför är det svårt att finna någon enskild anledning till att någon radikaliseras. Det finns inte heller några säkra tecken som kan visa att någon håller på att radikaliseras. För de fåtal barn och ungdomar som faktiskt radikaliseras handlar det ofta om en kombination av faktorer som ålder, umgänge, isolering, utanförskap och psykisk ohälsa. Dessa faktorer kan utnyttjas av personer som vill locka barn och ungdomar in i våldsbejakande miljöer.

Sveroks rapport "Extremister i gamingvärlden – barns upplevelser av antidemokratiska rörelser på spelplattformar". Bild: Sverok

EXTREMISM PÅ NÄTET

Idag är det svårare än någonsin att som viktig vuxen vara närvarande på digitala platser där barn och unga skapar gemenskap och inhämtar idéer. Pandemiåren har gett spridandet av extrema budskap på nätet ett uppsving. En kombination av att barn och vuxna tillbringade mer tid på nätet och spridandet av desinformation och konspirationsteorier la grunden för den digitala verklighet barn möter idag. Där våldsbejakande aktörer inte bara finns tillgängliga på nätet utan aktivt söker upp barn och unga på deras plattformar och erbjuder en gemenskap som de ofta söker. Säpo lyfter i sin lägesbild 2024/2025 en verklighet där de möter barn som inte ens nått tonåren, och där det är en fascination för våldet i sig som lockar barn till olika ideologiskt drivna sammanhang där de riskerar att utöva grovt våld som till och med kan klassas som terrorbrott.

I de undersökningar som spelkulturförbundet Sverok genomfört med 700 barn och unga mellan 12–20 år som vistas på spelplattformar vittnas det om en vardag där extremistiska budskap och hatprat florerar på olika sätt. Till exempel har 64% av de tillfrågade mött vitmakt-budskap när de spelat.

Sveroks rapport [Extremister i gamingvärlden - barns upplevelser av antidemokratiska rörelser på spelplattformar](#), berättar vidare hur våldsbejakande extremister som själva är gamers och känner till barn och ungas spelkultur, använder sig av skämt för att sprida hatiska och toxiska budskap om olika grupper. De som nappar på jargongen blir sedan groomade in i extremism genom vänskapliga och uppmuntrande spelträffar och privata chattar i spelen. 11% av respondenterna vittnar om att ha blivit utsatta för radikaliseringsförsök när de spelat.

Rapporten visar även på att det som sker i världen i stort, utspelar sig i barn och ungas gamingvärld genom hänvisning till olika pågående krig, konflikter eller andra stora händelser under spelandet.

Anledningen varför barn och unga möter mer extremism på nätet än utanför hänvisade en del respondenter till anonymitet. Barn och unga lyfter att det är lättare att uttrycka sig extremt när man är anonym men också att det inte finns några större konsekvenser av att göra så.

Viktiga vuxna behöver vara mer närvarande och insatta i barn och ungas digitala verklighet genom att **konsultera och involvera barn och unga som de experter de faktiskt är**. Rädda Barnens ambition är att barn och unga ska känna sig trygga med att vända sig till oss viktiga vuxna för stöd, oavsett vad det gäller. Det finns dock en del arbete kvar att göra för att skapa den verkligheten, eller som en respondent i Sveroks undersökning svarade:

"Vissa vuxna är inte bäst att prata med, de förstår liksom inte alltid vad man pratar om."

REFLEKTION

Vad behöver du för att bli en trygg och informerad vuxen som elever kan vända sig till kring deras digitala verklighet?

Egna anteckningar:

[illegible]

DEL 3

BARN PSYKOLOGISKA BEHOV SAMT RISK- OCH SKYDDSAKTORER

3. BARN PSYKOLOGISKA BEHOV SAMT RISK- OCH SKYDDSAKTORER

Ungdomar har ett starkt behov av att känna tillhörighet och att känna sig accepterade. De söker ofta efter mening och syfte i sina liv, samtidigt som världen kan upplevas kaotisk och osäker. Ungdomar kan dras till förenklade lösningar på komplexa problem, även om dessa lösningar kan vara extremt polariserande. Personer och sammanhang som erbjuder en stark vision om världen och individens plats i den kan vara mycket attraktiva. Extremistiska grupper erbjuder en känsla av gemenskap och identitet som möter många ungdomars behov.

När det gäller ungdomars ideologiska utveckling finns det flera faktorer som hjälper oss att förstå varför de kan dras till vissa idéer som genom-
syrras av våld, hat och extremism.

Identitetsutveckling, kognitiv utveckling och moraliskt resonemang är några centrala aspekter ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv. Andra faktorer som påverkar ungdomars ideologiska utveckling inkluderar familj och uppväxtmiljö, vänner och sociala nätverk, medieexponering och utbildning och skola. Dessa faktorer kan forma deras åsikter och värderingar och påverka deras utveckling.

RISK- OCH SKYDDSAKTORER

Många olika faktorer kan bidra till att en person radikaliserar in i vålds-
bejakande extremism. Ett sätt att beskriva hur barn och ungdomar på-
verkas av olika händelser och av miljön dom växer upp i är att prata om så
kallade risk- och skyddsfaktorer. Det kan handla om faktorer hos barnet
(individnivå) och hos familj och vänner (grupp nivå) såväl som mer över-
gripande faktorer i det omgivande samhället (samhällsnivå).

Om ett barn eller ungdom utsätts för många riskfaktorer men inte har tillgång till så många skyddsfaktorer under uppväxten kan det påverka barnet eller ungdomen negativt genom hela livet. **Riskfaktorer kan fungera lite som magneter som drar till sig andra risker.** För barn och ungdomar i utsatta situationer är det därför extra viktigt att vuxna i deras närhet gör vad dom kan för att bidra med och stärka skyddsfaktorer.

Det är viktigt att komma ihåg att riskfaktorer är exempel som kan öka risken, det betyder inte att ett barn eller ungdom som har en eller flera av dessa riskfaktorer per automatik kommer att lockas till våldsbejakande miljöer. Vi människor är komplexa och risk- eller skyddsfaktorer kan aldrig enskilt avgöra hur och på vilket sätt vi kommer att utvecklas. **Vi vet dock att goda, öppna och respektfulla relationer med familjemedlemmar eller andra nära vuxna är en mycket viktig skyddsfaktor. Du som viktig vuxen runt ett barn eller ungdom kan med andra ord göra stor skillnad!**

Center mot våldsbejakande extremism beskriver i sitt metodstöd till yrkesverksamma (2024) exempel på riskfaktorer och skyddsfaktorer utifrån individnivå, grupp- och samhällsnivå. Läs gärna mer här:

[Metodstöd - Att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism](#)

CVE:s metodstöd "Att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism".

Här lyfter vi exempel på individuella riskfaktorer som kan öka risken för våldsbejakande extremism:

- Ålder och kön. Unga män i tonåren och i tjugårsåldern är i högre grad representerade inom extremistiska miljöer (precis som i övrig kriminalitet).
- Tidigare erfarenhet av våld, övergrepp och kriminalitet. Barnet eller ungdomen har varit utsatt för våld eller själv utövat våld, fysiskt som psykiskt. Det finns en tidigare erfarenhet av kriminalitet eller uppvisat intresse för och fascination kring våld och vapen.

Psykisk ohälsa och psykiatriska diagnoser. Ångest, depression, aggressivitet, identitetskris, bristande känsla av tillhörighet, att söka efter spänning och kickar, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och erfarenhet av trauma är exempel på sårbarheter som kan öka risken att barn och ungdomar lockas in i våldsbejakande miljöer.

- Att inte klara av skolan eller jobb. Känsla av utanförskap och misslyckande, vilket kan leda till att andra sammanhang som exempelvis våldsbejakande miljöer lockar.
- En känsla av utanförskap, politiskt och socialt. Det kan handla om ett utanförskap i relation till andra grupper, en upplevelse av att inte få komma till tals eller tystas.

NEUROPSYKIATRISKA FUNKTIONSNEDSÄTTNINGAR OCH EXTREMISM?

Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är en grupp diagnoser som innefattar tillstånd som påverkar hjärnans funktion och därmed ofta individens beteende, tänkande, och känslor med sårbarheter inom beteende, kommunikation och social interaktion. Dessa sårbarheter kan finnas hos barn med eller utan NPF-diagnos och kan utnyttjas av extremistiska rörelser i deras rekryteringsstrategier.

Ett antal sårbarheter som är förknippade med personer med autism (autism spectrum disorder) och/eller adhd (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) har särskilt undersökts. Forskning beskriver att ett komplext samspel mellan autism och adhd kan skapa subtila och sammansatta sårbarheter hos ett mindre antal barn. När dessa sårbarheter möter extremistiska miljöer, material eller grupper, kan dessa utmaningar göra dem mer sårbara för påverkan (Al-Attar, 2019). Autism och/eller adhd orsakar alltså inte i sig radikalisering.

Hur barn och unga dras in i våldsbejakande extremism är kopplat till så kallade push- och pullfaktorer. Pushfaktorer är omständigheter som driver bort unga från ett sammanhang och pullfaktorer är sådant som lockar barn och unga in i extremistiska miljöer. Genom att förstå de utmaningar som kan förekomma i större utsträckning hos barn med autism och/eller adhd, och erbjuda rätt stöd, kan vi minska pushfaktorer och reducera eller matcha pullfaktorer genom att hitta barnens källa till framgång. Alla sårbarheter kan omvandlas till skyddsfaktorer genom att hitta sätt att möta dessa behov.

Fyra aspekter av autismspektrumtillstånd och/eller adhd som kan kontextualisera push- och pull-faktorer i ett barns sårbarhet för påverkan är: social isolering, starka specialintressen, behov av struktur och en känslighet för visuella intryck (Al-Attar et al., 2019; 2021).

Genom att erbjuda rätt stöd kan dessa sårbarheter istället bli skyddsfaktorer! Här är fyra exempel på hur en kan stärka barns motståndskraft:

- ➔ **Stärka sociala nätverk och relationer.**
- ➔ **Främja sunda och meningsfulla intressen.**
- ➔ **Erbjuda trygga och positiva sensoriska alternativ.**
- ➔ **Skapa struktur, rutiner och känsla av rättvisa.**

Om du vill fördjupa dig inom detta område kan du läsa mer i *Mentorskaps-handboken för stödpersoner*.

REFLEKTION

Att skapa trygga relationer mellan eleven och skolans personal kan fungera som en skyddsfaktor och motverka känslor av exkludering. Vad gör du i dagsläget för att arbeta relationsstärkande och för att skapa en inkluderande miljö där elever i riskzon känner tillhörighet?

Egna anteckningar:

[illegible]

DEL 4

ATT BEMÖTA OCH STÖDJA ELEVER
SOM RADIKALISERAS4. ATT BEMÖTA OCH STÖDJA ELEVER SOM
RADIKALISERAS

För att stödja elever som radikaliseras och motverka effekterna av det är det avgörande att som viktig vuxen ha ett bra bemötande av eleven. Det är även viktigt att skolan skapar inkluderande gemenskaper och aktiviteter där utsatta barn och ungdomar får behoven av att känna sig sedda och delaktiga tillgodosedda. För elever som radikaliseras och redan lever med en eller flera riskfaktorer och/eller sårbarheter är detta extra viktigt att tänka på.

SKOLAN OCH ELEVEN – FRÄMJANDE STRATEGIER

För att stödja ungdomar i deras sökande efter identitet och tillhörighet och skydda dem från att radikaliseras finns det olika sätt att förebygga en destruktiv ideologisk utveckling:

- ➔ Fortsätt med skolans viktiga demokratistärkande uppdrag, främja kritiskt tänkande och fokusera på att utveckla förmågan att analysera och ifrågasätta idéer och budskap. Genom att t.ex. arbeta med källkritik, lära sig hur media fungerar och hur man känner igen desinformation, kan risken för påverkan av extremistiska budskap minskas.
- ➔ Stödja möjligheten för positiva sociala nätverk och gemenskaper att verka på skolan. Det kan minska intresset för att söka tillhörighet i destruktiva miljöer. Detta är särskilt viktigt för elever som ni på skolan noterat upplever en känsla av utanförskap, brist på tillhörighet eller på annat sätt är särskilt sårbara.
- ➔ Elever som radikaliseras har ett stort behov av att ha trygga vuxna omkring sig som de litar på och kan prata med. Vi vet av erfarenhet att relationen till vårdnadshavare ofta blir ansträngd och barnet får inte det stöd det behöver pga. konflikter som uppstår i samtalen hemma. Därför är det extra viktigt för elever som misstänks radikaliseras att se till att de i skolan har tillgång till en eller fler viktiga vuxna som medvetet och aktivt bygger en trygg relation med eleven.

LÅGAFFEKTIVT BEMÖTANDE – ETT VIKTIGT VERKTYG

Lågaaffektivt bemötande är en pedagogisk och psykologisk strategi som syftar till att minska stress och konflikter i möten med individer som upplever starka känslor eller uppvisar utmanande beteenden. Denna metod är särskilt användbar inom skola med barn och ungdomar med extrema åsikter. Här följer en översikt över grundprinciperna och teknikerna inom lågaaffektivt bemötande:

Minska krav och stress

Syftet är att undvika att öka den redan höga stressnivån hos eleven. Det kan innebära att man temporärt sänker kraven och förväntningarna för att skapa en lugnare miljö.

Behålla lugn och kontroll

Vuxna bör förbli lugna och kontrollerade, även i situationer som är känslomässigt laddade. Det hjälper till att skapa en stabil och förutsägbar miljö.

Förstå och bemöta behov

Istället för att fokusera på att korrigera beteenden, försöker man förstå vad eleven behöver och varför hen reagerar som den gör.

Förbereda och planera

Förbered eleven på förändringar och nya situationer genom att ge information i förväg. Otydlighet och en känsla av att inte ha kontroll kan leda till stress och frustration.

DEN VIKTIGA VUXNA OCH ELEVEN – STRATEGIER OCH TEKNIKER

Använd en låg
röst och lugnt
kroppsspråk

Begränsa verbal
kommunikation

Ge korta och tydliga
instruktioner och undvik
långa förklaringar som
kan öka stressen.

Ge utrymme och tid

Undvik att pressa eleven att svara
eller agera snabbt. Låt eleven ha sitt
personliga utrymme och undvik att
stå för nära.

Avleda uppmärksamheten

Om en situation börjar
eskalera, försök att avleda
elevens uppmärksamhet till
något annat. Använd neu-
trala ämnen eller aktiviteter
som kan lugna eleven.

Bekräfta känslor

Bekräfta elevens känslor
utan att förstärka dem.
Säg till exempel: "Jag ser
att du är arg. Det är okej
att vara arg."

Skolans insats vid oro för en elev

Om det finns en oro för en elev som uppvisar tecken på radikalisering är det viktigt att stärka skyddsfaktorerna kring eleven. Om det inte redan finns en stödperson för eleven rekommenderar Rädda Barnen att man utser en person som får möjlighet att göra ett relations- och förtroendeskapande arbete med eleven. Den personen blir en viktig länk mellan skolan, hemmet, andra eventuella externa insatser (t.ex. socialtjänst).

Rädda Barnen har tagit fram en särskild handbok för stödpersoner.

REFLEKTION

Fundera över vilka strategier och tekniker utifrån låg-affektivt bemötande som du upplever fungerar bättre och som du tycker är lättare att tillämpa?

Egna anteckningar:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. A black pencil with a sharpened lead tip is positioned vertically along the right edge of the page. The paper has approximately 20 evenly spaced horizontal lines.

DEL 5

DET SVÅRA SAMTALET – TIPS INFÖR, UNDER OCH EFTER SAMTALET

5. DET SVÅRA SAMTALET – TIPS INFÖR, UNDER OCH EFTER SAMTALET

Både svenska och internationella forskare har kommit fram till en rad olika skyddsfaktorer dvs. något som kan vara en hjälpande faktor för ett barn som är utsatt för något negativt så som radikalisering. Att ha tillgång till trygga och öppna relationer med viktiga vuxna är just en sådan skyddsfaktor. En avgörande aspekt i byggandet av sådana relationer mellan barn och viktiga vuxna är möjligheten att kunna ha öppna och förtroendebyggande samtal.

I Rädda Barnens arbete med frågor som rör radikalisering har vi genom åren identifierat vad vi kallat "det svåra samtalet". Samtalet en anhörig eller en viktig vuxen behöver ha med ett barn som är på väg in i, eller redan befinner sig i en radikaliseringsprocess. I våra utbyten med viktiga vuxna som haft en oro för barn är det vanligt att de upplever en maktlöshet; frågan känns för stor och ens egna roll för liten. En upplevelse av att man inte kan tillräckligt om radikalisering eller den miljö det handlar om. Eller samtal som genomfördes men inte blev som man tänkt sig och barnet i fråga sluter sig ännu mer.

Vi vet att det är svårt men det är inte omöjligt! För att göra det lättare för dig som viktig vuxen i skolans värld att kunna ta dessa svåra samtal med elever du arbetar nära, delar vi med oss av några hjälpsamma tips kring hur du förbereder dig inför samtalet, vad du ska tänka på under samtalet och slutligen, hur du går vidare efter samtalet.

Du kan också träna på att samtala med en elev i Rädda Barnens samtals-
träning samtalstraning.raddabarnen.se Men vi rekommenderar att du först tar del av hela kunskapspasset innan du går till samtalsträningen.

INFÖR SAMTALET

Vad behöver du som viktig vuxen?

Fundera över vad just du behöver för att känna dig trygg, lugn och avslappnad när du ska hålla i samtalet med eleven. Vi har listat en del saker som kan vara till hjälp:

Ditt känslotillstånd

Försök att ta samtalet när du själv inte är i affekt dvs. när du inte är upp-rörd. Kanske har det precis hänt något i klassrummet eller eleven i fråga har uttryckt sig provocerande i annat sammanhang. Då är det bättre att vänta tills ni båda är lugna.

Var även medveten om ditt kroppsspråk och dina ansiktsuttryck!

Tid

Se till att du har avsatt tillräckligt med tid för att hålla i samtalet med eleven så att du inte är stressad under samtalet. Välj en tid där du inte behöver springa till nästa lektion eller möte. Det kan innebära att du behöver stuva om i ditt schema, vilket i sin tur innebär flexibla kollegor och en stöttande skolledning.

Stöd

Ibland kan samtal med en elev i en radikaliseringskontext kännas särskilt svåra för de viktiga vuxna som finns runt eleven. Här kan det vara bra att bolla med någon kollega, i arbetslaget eller i elevhälsan. Vid behov kan du även ta hjälp av myndigheter som CVE och deras stödtelefon för yrkesverksamma, eller [Rädda Barnens stödmaterial till anhöriga och viktiga vuxna](#).

Vad behöver eleven?

När vi ska samtala med en elev om något som är allvarligt och svårt, finns det saker man kan göra för att ge förutsättningar för ett bättre samtal, exempelvis:

Barnperspektivet och att göra precis som vanligt

Du är medveten om maktförhållanden, vuxen gentemot elev, och tar det i beaktande innan du samtalar med eleven. Du påminner dig själv om att detta är en elev med en viss problematik (radikalisering och våldsbejakande extremism), **men eleven är inte sin problematik**. Du använder dig av samma verktygslåda med eleven som med vilken annan elev och problematik som helst.

Plats

Det är viktigt att samtalet sker i en, för eleven, avslappnad miljö. Det kanske betyder att ni sitter utomhus på någon plats där ni kan samtala ostört, att ni går på en promenad eller kanske finns det ett rum på skolan med fåtöljer eller annan inredning som skapar en mer informell känsla. Undvik "förhörskänslan" av två stolar vända mot varandra och ett bord emellan. Samtalet bör heller inte ske framför andra elever, direkt i klassrummet när "något hänt" eller utanför i korridoren när elever springer förbi.

Tid

Ta samtalet när det passar eleven, gärna när hen är utvilad, har ätit och är mottaglig för samtal.

Trivsel

Det kan vara bra att se till att det finns vatten framdukat, kanske någon frukt och penna och papper för de elever som behöver pilla på något eller rita medan de pratar för att känna sig avslappnade eller uttrycka det de vill säga.

Fortsättning på nästa sida →

Åldersanpassning

Du anpassar, i vanlig ordning, ditt språk efter elevens ålder men även andra faktorer som kan påverka förståelsen av det du förmedlar. Undvik komplicerade ord och uttryck, såsom metaforer eller ironi som kan vara svåra att förstå.

UNDER SAMTALET

När man inleder ett samtal är det lätt att komma in med en "nu ska vi lösa det här problemet" inställning. Det kan upplevas stressande för eleven, och att man som vuxen uppfattas lite för påträngande. Elever kan också uppleva ett obehag och en oro för den här typen av samtal och kan därför vilja avsluta samtalet mycket snabbt eller skjuta upp samtalet. Vi kommer nu gå igenom hjälpsamma strategier och tillhörande samtalstekniker som bidrar till ett bättre samtal.

✓ Nyfikenhet

Vad är det egentligen som pågår bortom uttalanden eller ett visst beteende från eleven i fråga? Denna nyfikenhet gör att du använder dig av samtalstekniken **ställ öppna frågor** som ökar chansen att eleven pratar mer och uttrycka sina känslor. Tex. frågar du *"hur upplevde du det som hände i klassrummet"* i stället för att säga *"tycker du att det som hände i klassrummet var bra?"*

✓ Genuin omsorg

Hur mår eleven? Hur upplever eleven situationen? Hur kan jag/vi få eleven att känna sig sedd, delaktig och uppskattad på skolan, i klassrummet?

Att **spegla**, exempelvis elevens känslor eller ord för att visa att du verkligen förstår hens upplevelse, är en samtalsteknik som vidare stärker det förtroende du försöker bygga. Du upprepar eller sammanfattar vad eleven sagt för att säkerställa att du förstått rätt, *"så om jag förstår dig rätt, så kände du dig ledsen när det hände?"*

✓ Öppenhet

Du kommer troligen möta något som du kanske inte håller med om under samtalet, eller provoceras av. Du tar det med ro, har högt i tak i samtalet och ger eleven utrymme att uttrycka sig inför en trygg vuxen. Det innebär att du inte går in i polemik med eleven, dvs. du börjar inte ifrågasätta hen eller hens uttalanden. Du respekterar elevens känslor, tankar och perspektiv och vill att hen ska våga prata med dig och berätta vad det egentligen är som pågår.

Att följa principerna för lågaffektivt bemötande som vi tidigare tagit upp är ett effektivt sätt att hantera utmanande beteenden och starka känslor som kan förekomma under ett samtal.

Ett sätt att befästa öppenhet i samtalet är genom samtalstekniken **turtagning** där du ger eleven tid att tänka och svara utan att avbryta eller själv fylla i tystnaden. Du visar tålamod och låter eleven tala till punkt innan du själv pratar.

✓ Lyhördhet

Du är närvarande i samtalet och är uppmärksam på elevens signaler och behov. Börjar hen bli irriterad? Trött? Är det dags att runda av samtalet och kanske fortsätta vid ett annat tillfälle? Behöver hen dricka vatten, eller är det dags att släppa ämnet och prata om något annat en stund?

Du använder dig av samtalstekniken **aktivt lyssnande** där du lyssnar genom att nicka, använda bekräftande ljud som *"mm"* och ställer följdfrågor.

✓ Trygghet

Samtalet kan bjuda på många oväntade vändningar. Oavsett om det avslutas abrupt för att eleven inte vill prata med dig just nu eller blev för upprörd, står du tryggt kvar. Du vet att det ofta krävs mer än ett samtal under en längre period, för att bygga en trygg och öppen relation med eleven där hen känner sig fri och bekväm att uttrycka sig. En samtals-teknik som hjälper dig här är **bekräftelse och validering** dvs. när eleven uttrycker sin upprördhet över något bekräftar du hens känsla av att känna sig ledsen, arg eller sårad, oavsett om du håller med om anledningen varför hen är upprörd eller inte.

Avrunda samtalet

Varje samtal kommer till en punkt då det börjar bli dags att avrunda. Ibland tar samtalen slut abrupt, då får man följa upp vid ett annat tillfälle och gå igenom stegen nedan. Det bästa är om man under samtalet är så pass lyhörd att man ser tecknen för när eleven börjar bli trött eller tex. behöver gå på lektion och det är dags att avrunda. Då är det bra att:

- ✓ **Bekräfta** eleven och hens upplevelse av samtalet:

Du: "Hur känns det efter att vi pratat?"

Eleven: "Jag vet inte...jobbigt."

Du: "Jag förstår att det känns jobbigt, jag vill gärna att det ska kännas bättre för dig."

Oavsett vilket svar du får, särskilt om det är negativt, bekräftar du hur hen upplevt det.

- ✓ **Sammanfatta** genom att spegla samtalet. Det innebär att du återberättar/speglar det du uppfattat att eleven sagt till dig och ber eleven bekräfta om du är inne på rätt spår. Tex. "Du har berättat för mig att du inte upplever att någon lyssnar på dig? Har jag förstått dig rätt?"

- ✓ **Kommunicera** behovet kring att ha flera samtal med eleven, med dig eller någon annan viktig vuxen som hen känner sig trygg med. Vi vet att ett samtal sällan räcker för att bygga relation och förtroende och bena ut vad som pågår. Om du tror att någon annan viktig vuxen är bättre lämpad att ta samtalen vidare så är det läge att föreslå det eller till och med fråga eleven vad hen önskar.

Som vuxna är vi alltid i en maktposition vad gäller barn och unga, inte minst i en skolmiljö, därför är det alltid bra att ge eleven en känsla av egenmakt och kontroll i en situation hen känner sig maktlös i. Då ökar chansen att hen samarbetar och känner sig trygg.

"Vi kommer att behöva prata mer om detta så att vi kan se till att du har det bra här på skolan. Skulle det kännas ok att fortsätta prata med mig eller föredrar du någon annan?"

- ✓ **Informera** eleven om att du som viktig vuxen kommer att behöva prata med hens föräldrar/vårdnadshavare, samt kolleger på skolan framöver, tex. elevhälsoteamet eller elevens mentor. Här är det viktigt att du signalerar att du kommer att vara transparent och löpande informera om vem du talat med och om vad så att eleven känner sig delaktig i processen och inte att vuxna pratar över hen.

EFTER SAMTALET

Nu är det viktigare än någonsin att vårda er kontakt och inte tappa bort eleven mitt i allt annat som måste hanteras och göras. Vi har samlat några viktiga saker att tänka på efter både första, andra och alla efterföljande samtal:

Checka-in med dig själv

Det är lätt att bara gå vidare med dagen efter samtalet utan att stämma av hur man själv känner. Samtalen kan väcka olika känslor i en själv utifrån sin yrkesroll men även utifrån ens egna värderingar som kanske utmanats rejält under samtalet. Behöver du kanske prata av dig med någon kollega eller vän, ta tid till det under veckan. Eller kanske bara ta en nypa luft och landa.

En känsla av att inte räcka till

Även om eleven visar motstånd mot att samtala, svarar kort och har svårt att släppa in dig, gör du en viktig insats som står kvar lugnt och tryggt och fortsätter att visa intresse för eleven och hens välmående.

Det är också läge att fundera över om du behöver stöd i den fortsatta processen kring denna elev och temat radikalisering. Center mot våldsbejakande extremism (CVE) har en stödtelefon för yrkesverksamma och har även publicerat ett [Metodstöd för att stärka skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker](#), man kan ta hjälp av.

Fortsättning följer

Utifrån din roll som viktig vuxen i skolan reflekterar du nu över vilka processer du behöver sätta igång:

✓ Avstämning och åtgärder

Att diskutera elevens situation med berörda kolleger på skolan, tex. elevhälsoteamet, elevens mentor och/eller i det fall eleven uttryckt att hen vill prata med någon annan viktig vuxen. Vilket stöd kan skolan erbjuda eleven? Hur ser planen ut för fortsatta samtal? Är det läge att göra en orosanmälan? Eller (i extrema fall där oro för brottslighet och våld finns), en polisanmälan? I CVE:s metodstöd till skolor går man igenom dessa processer i detalj.

✓ Dialog med hemmet

a) Om det är oklart huruvida vårdnadshavarna känner till att eleven befinner sig i en radikaliseringsprocess kan det vara bra att förbereda sig på att det kan bli en chock för dem. I CVE:s metodstöd till skolor rekommenderas att involvera en kollega i de samtalen så att du inte är ensam.

b) Fundera över vilket anhörigstöd som kan finnas för elevens vårdnadshavare i kommunen eller på annat sätt nationellt.

c) I de fall elevens hemmiljö utgör en faktor i hens radikalisering, kan det vara mer utmanande att föra en dialog med hemmet. Vi på Rädda Barnen menar att det är av stor vikt att ändå försöka föra en dialog med anhöriga kring att eleven inte känner sig tillfreds i skolan eller på annat sätt avviker. Detta då alla barn enligt Barnkonventionen ska få samma förutsättningar att utvecklas och få sina behov tillgodosedda (Artikel 6). I det är en viktig aspekt att involvera och informera alla viktiga vuxna i barnets liv för att gemensamt komma fram till vilket stöd barnet behöver.

Detta kan väcka många känslor hos dig som verksam i skola, och det är viktigt att ta hjälp och stöd av både kollegor och rektor i en sådan dialog så att du känner dig så trygg som möjligt. Ni kanske kommer fram till att någon annan på skolan, exempelvis kurator eller socialpedagog, kan ta samtalet med hemmet. Signalen du vill skicka till eleven (och dess vårdnadshavare) är: *"vi behandlar dig utifrån samma premisser som alla andra elever på skolan och vi på skolan bryr oss om dig."*

✓ Samverkan och stöd

I Socialstyrelsens utbildningsmaterial om våldsbejakande extremism (2017) beskrivs samverkan mellan myndigheter, civilsamhälle och andra aktörer (t.ex. olika vårdinstanser) som en grund för arbetet mot våldsbejakande extremism. I de fall skolan är en del av en samverkansgrupp i kommunen kring oro för en elev, är det utifrån ett barnrättsperspektiv viktigt att vidhålla att eleven i fråga i första hand är ett offer för radikalisering, oavsett hur destruktivt hens radikalisering yttrat sig.

Det är även viktigt att i samtalen (som lätt kan fastna i det ideologiska kring eleven) fokusera på elevens rätt till utveckling utifrån barnkonventionen (artikel 6) och vilka behov som behöver tillgodoses för att hen ska få möjlighet att ersätta det destruktiva med något konstruktivt. I samtal där eleven är med, är det utifrån ett barnrättsperspektiv viktigt att ta hänsyn till maktförhållandena vid samtalsbordet, elevens underläge samt den konfrontation och ovilja till samarbete som kan bli ett faktum. Skolan har en viktig roll att spela här i att säkerställa elevens intresse och välmående och påminna berörda samverkansparter om det i samtalen.

Sammanfattning på tips inför fortsatta samtal

- Stå kvar och visa att du bryr dig om eleven, signalera att du vill ha fortsatt kontakt.
- Var generös med beröm i samtalen, t.ex. kring elevens deltagande.
- Visa omtanke på ett tydligt och uppriktigt sätt, t.ex. genom att säga att "jag vill att det ska bli bra för dig i skolan".
- Håll vad du har lovat till eleven.
- Informera om eventuella förändringar i god tid.
- Återkoppla till eleven utan fördröjning.
- Gör eleven så delaktig som möjligt kring kommande insatser och dialoger med skolan och vårdnadshavare.
- Släpp inte taget!

REFLEKTION

Genom åren i Rädda Barnens arbete med frågor som rör radikaliserings har vi noterat att barn och unga ofta bemöts mer vuxet när de gett uttryck för våldsbejakande åsikter eller handlingar. Varför tror du det är så?

Egna anteckningar:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. A black pencil is positioned vertically along the right edge of the page, pointing upwards. The paper has approximately 20 evenly spaced horizontal lines. The entire composition is set against a solid black background.

REFERENSER

Agera Värmland (2024). Årsrapport 2024: Hot mot demokratin i Värmland – [Våldsbejakande extremism Hot mot demokratin i Värmland - Våldsbejakande extremism - Årsrapport 2024](#)

Al-Attar, Z. (2019). Extremism, radicalisation & mental health: Handbook for practitioners. RAN Handbook. [Ran Extremism, radicalisation & mental health: Handbook for Practitioners](#)

Al-Attar, Z. (2021). Autism spectrum disorders and terrorism: how different features of autism can contextualise vulnerability and resilience. In *Violent extremism* (s. 121-144). Routledge.

Center mot våldsbejakande extremism (2024). Metodstöd – Att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism: [Metodstöd - Att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism](#)

Center mot våldsbejakande extremism (2023). Metodstöd för att stärka skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker: [Metodstöd för att stärka skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker](#)

Hope not hate (2021). State of hate – far right extremism in Europe [State of Hate - Far Right Extremism in Europe 2021](#) (s.54)

Regeringen (2023). Regeringens skrivelse 2023/24:56 Nationell strategi mot våldsbejakande extremism [Regeringens skrivelse 2023/24:56 Nationell strategi mot våldsbejakande extremism och terrorism – förebygga, förhindra, skydda och hantera](#)

Rädda Barnen (2022). Vägledning: Växa upp utan hat – att samtala om barn och unga om extremism [Växa upp utan hat - att samtala med barn och unga om extremism](#)

Socialstyrelsen (2020). Våldsbejakande extremism – ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna [Våldsbejakande extremism - Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna](#)

Sverok (2023). Extremister i gamingvärlden – svenska barns upplevelser av antidemokratiska rörelser på spelplattformar [Extremister-i-gaming-världen-digital](#)

Säkerhetspolisen (2024-2024). Säkerhetspolisen 2024-25 [Säkerhetspolisen 2024-2025](#) (sida 16)

Totalförsvarets forskningsinstitut (2021). Ensamagerande våldsverkare – en översikt och analys av befintlig forskning [Ensamagerande våldsverkare - En översikt och analys av befintlig forskning](#)

Unicef [FN:s barnkonvention om barnets rättigheter](#)

Kunskapspass om extremism, samtal och bemötande för skolpersonal är en del av *Navigera hat – En verktygslåda till kommuner för att bemöta, agera och stötta barns rätt att växa upp utan hat.*

I *Navigera hat* finns verktyg som stärker barn och ungas demokratiska rättigheter, förbättrar bemötande och samtal med barn och unga som uttrycker extrema åsikter och skapar förutsättningar för att skydda barn från konsekvenserna av radikalisering.

Projektet *Navigera Hat* är finansierat av Allmänna Arvsfonden.